

Research Article

“DO IT YOURSELF” APPROACH IN URBAN AREAS ^ψ

Elif SAĞLIK^{1,*}, Şeyda Nur REYHAN^{2,b}

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale, Türkiye

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye

*Correspondence: elifsaglik@comu.edu.tr

^ψ This paper has been previously presented in 4th International Congress on Applied Sciences, Engineering and Mathematic (ICASEM IV)

Received: 9 November 2022; Accepted: 24 December 2022; Published: 31 December 2022

ORCID^a: 0000-0002-5230-3869

ORCID^b: 0000-0003-3690-6261

Citation: Sağlık, E., & Reyhan, Ş. N. (2022), Kentsel alanlarda “Do It Yourself” yaklaşımı. *ArtGRID*, 4(2), 190-204

Abstract

Urban designs vary according to the region they serve. Different regions have different needs and these needs shape the design. Every design that goes through the design process and is applied to the area is presented to the citizens. He evaluates the urban area as he uses it; uses or does not use it as it evaluates. Ensuring the continuity of the design in the area has an impact on the preference of the citizens in that area. In this context, urban design is tried to be completed by the citizens in cases where the design solution is insufficient, due to unconscious use, vandalism and inadequate infrastructure systems. The elements that are completed with the citizen's own interpretation are realized with the “Do It Yourself (DIY)” approach. Scope of work; It has been evaluated how this approach is handled at the scale of urban design and in which inadequacies it arises in urban design by scanning examples from the literature, internet database and social media. In the light of the evaluation, the necessary step was taken to investigate the DIY approach in urban design studies in depth; Creating the theoretical infrastructure of the DIY approach in the future through the elements that serve the design dimension of the urban environment opens a new perspective in terms of the extent to which user participation should be taken into account.

Keywords: Do-It Yourself, DIY, Urbanization, Urban Area

*Araştırma Makalesi***KENTSEL ALANLARDA “DO IT YOURSELF” YAKLAŞIMI****Özet**

Kentsel tasarımlar, hizmet ettiği bölgeye göre değişkenlik göstermektedir. Farklı bölgelerin farklı ihtiyaçları olup bu ihtiyaçlar tasarıma yön vermektedir. Tasarım sürecinden geçen ve alana uygulanan her tasarım, kentliye arz edilmektedir. Kentli alanı kullandıkça değerlendirmekte; değerlendirdikçe kullanmakta ya da kullanmamaktadır. Alanda tasarımın sürekliliğin sağlanması kentlinin o alanı tercih etmesi üzerinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda kentsel tasarım, tasarım çözümünün yetersiz kaldığı, bilinçsiz kullanım, vandalizm ve yetersiz alt yapı sistemleri kaynaklı durumlarda kentli tarafından tamamlanmaya çalışılmaktadır. Kentlinin kendi yorumuyla tamamlanan unsurlar “Do It Yourself (DIY)” yaklaşımı ile gerçekleşmektedir. Çalışma kapsamında; bu yaklaşımın, literatür, internet veri tabanı ve sosyal medya üzerinden örnekleri taranarak, kentsel tasarım ölçeğinde nasıl ele alındığı ve kentsel tasarımda hangi yetersizlikler durumunda ortaya çıktığı değerlendirilmiştir. Değerlendirmenin ışığında kentsel tasarım çalışmalarında DIY yaklaşımının derinlemesine araştırılması için gerekli adımları atılmış; kentsel çevrenin tasarım boyutuna hizmet eden unsurlar üzerinden, DIY yaklaşımının gelecekte teorik alt yapısının oluşturulması, kullanıcı katılımının ne derecede dikkate alınması gerektiği bakımından yeni bir perspektif açılmış olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kendin Yap, DIY, Kentleşme, Kentsel Alan

1. GİRİŞ

Kent sakinlerinin, lokal düzeyde uyguladıkları küçük ölçekli ve düşük bütçeli müdahaleler günden güne artarak küresel çapta bir şehircilik anlayışına dönüşmektedir. Kendin yap kentleşmesi (Do-It Yourself) olarak bilinen bu uygulamalar ülkelere, kentlere ve hatta semtlere göre farklılıklar gösterse de genel olarak katılımı ve kapsayıcılığı desteklediği için faydalı bir uygulama olarak dikkat çekmektedir. Kendin yap kentleşmesi her ne kadar çok çeşitli taktiklerle belirli faydalar sağlasa da bazı kesimlerin şüphe ile yaklaşmasına neden olmaktadır. Zira bu uygulamalar uzun yıllara dayalı tecrübelerden elde edilen planlama teknikleri ve geniş çaplı düşünülmüş uzun vadeli stratejilerin uygulanmasında engelleme potansiyeli barındırmaktadır. Bu çalışma Kendin Yap Kentleşme hareketinin kent gelişimi ve dönüşümü üzerindeki etkisini incelemektedir. Ayrıca olumlu değişimin sınırlarının belirlenmesini kamu güvenliği, katılımı ve uzun vadeli kent vizyonu çerçevesinde ele almaktadır (Finn, 2014).

Kentlerin gelişimi genellikle yerel ve kısmen merkezi yönetimler tarafından alınan kararlar doğrultusunda belirlense de kamusal alanın şekillenmesinde kent sakinlerinin müdahalelerinin de etkili olduğu görülmektedir. Örneğin mahalle sakinlerinin yol kenarlarını çiçeklendirmesi, kaldırımların otopark olarak kullanılmasını engelleyici tedbirler alması ya da kaldırımları engellilerin kullanabileceği şekilde küçük rampalar eklemesi örnek gösterilebilmektedir. Bazen de bu davranışlar belli örgütlerle iş birliği haline dönüşerek kamusal alanda görülen bir eksikliği ya da rahatsızlığı düzeltmeye yönelik eyleme geçebilmektedir (Alpaydın, 2020). Bu eylemler mevcut bir sorunun çözümüne yönelik etkiler olabileceği gibi hoş gitmeyen bir uygulamayı protesto amaçlı da olabilmektedir. Son dönemde oldukça sık rastlanan bu hareketler genel olarak “kendin yap kentleşmesi ya da taktiksel kentleşme” olarak bilinmektedir.

Kentler, kentlilerin ortam yaratımı olarak, daha kaliteli yaşam alanları ve estetik kaygılar neticesinde gelişir, büyür ve kendine has biçim kazanır (Rossi, 2006). Gerek akademik çevreler gerekse yerel yönetim uygulamaları belirli modeller ortaya koysa da meydana gelen yapıllı çevreler her zaman sosyal ve fiziksel müdahaleler yoluyla iyileştirmelere ihtiyaç duymaktadır. Bu müdahalelerin salt yönetimler eliyle gerçekleşmesi her zaman sürdürülebilir bir çözüm olmadığı en temel yaşam pratiği olarak görünmektedir. Söz konusu bağlamda, kendin yap kentleşmesi, katılımcı ve çağdaş iyileştirme faaliyeti için etkili bir zemin oluşturmaktadır. Yapılı çevre, belirli bir süre içerisinde ortaya konan tasarım faaliyeti neticesinde oluşmuştur. Bu tasarım faaliyeti ise kendi içinde işlevsel olma, estetik ve yenilikçilik gibi pek çok başlıkları barındırmaktadır. Ancak çoğu zaman bu faaliyetler kentlilerin yaşam tarzına yukarıdan aşağıya bir planın ürünü olarak dayatılabilmektedir (Öcal & Erkut, 2019).

Kendin yap kentleşmesi kent sorunlarına çoğunlukla kent sakinleri tarafından spontane gelişen düşük maliyetli küçük dokunuşlar şeklinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla çözümler de köklü değil geçici niteliktedir. Pratik anlamda kentsel mekanların kullanıcılarının ihtiyacına uygun olarak şekillenmesi gereğinden doğmaktadır. Bu nedenle ihtiyaca yönelik olarak dar kapsamlı olduğunu söylemek mümkündür. Belli bir parseli, parkı ya da kaldırımın kullanımını hedef almaktadır. Kendin yap kentleşmesinin bir diğer etkisi ise kentteki atıl alanların değerlendirilmesine yöneliktir. Kısıtlı kaynaklarla ve düşük maliyetle hızlı bir şekilde gerek sorunların çözümü gerekse sanat ve aktivizm için gerekli ihtiyacın karşılanmasını da sağlamaktadır (Finn, 2014).

Tüm bu tanımlardan anlaşılacağı üzere kendin yap kentleşmesinin temel ilkesi vatandaşın kent yaşamına aktif katılımı ile kent kimliğine yönelik oluşumlara katkı sağlamasıdır. Zira mekânın ruhu ve anlamı, kullanımı hatta kullanım kalitesi ile doğru orantılıdır. Devamlı bir değişim içerisindeki yapıllı çevre planlanırken, içerisinde katılımcı, kapsayıcı ve şeffaf süreçlerin de dahil edildiği modellerle kent sakinleri ile daha uyumlu ve anlamlı çıktılar elde edilecektir. Bu tarz modelleri desteklemek ve hayata geçirmek yerel yönetimler için önemli bir potansiyel güç olarak görülmelidir. Kentlerde uygulanan kapsayıcı ve katılımcı politikalar, yaratıcı fikirler üreten, iyileştiren ve etkileşimi yüksek alanlar oluşmasını sağlayacaktır.

Kendin yap kentleşmesinin olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkilerinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Esasen geleneksel kent tasarımı, kendin yap eylemleri ile ilgili büyük ölçüde mesafeli bir tutum içerisindeydi. Zira bu müdahaleler arazi kullanımı ile ilgili kentin bütününe ilgilendiren planlarla uyum sağlamadıkları görülmüştür. Ayrıca katılımcılığı ve yaratıcılığı desteklemekle beraber, dikkatli olunmadığı takdirde kentin uzun vadeli plan ve tasarımını olumsuz etkileyeceği ifade edilmektedir. Bu nedenle kendin yap uygulamalarının olumlu katkılarından mümkün olduğu kadar yararlanmalı resmi planlama süreçlerinden uzaklaşılmasına da izin verilmemelidir. Plancılar kendin yap kentleşmesinin fırsatlarını da sorunlarını da iyi analiz etmeli ve bu uygulamalardan ne ölçüde faydalanacaklarına karar vermelidir (Fabian, & Samson, 2016).

Bu çalışmanın içeriği olan kendin yap kentleşmesi ve yapıllı çevreye kullanıcıların direkt müdahalesi, yerel yönetimler tarafından yapılan kent planlarından farklı olarak, yapıllı çevrenin kentlilerin yaşam tarzı ve beklentilerine uygun bir şekilde ve direkt olarak kentliler tarafından düzenlenme olgusuna değinmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Kentlilerin aidiyet duygusunu müşterek mekanların tasarlanmasına yönlendiren kendin yap kentleşmesinin etkilerine örnekler üzerinden yanıt aranmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı Do-it Yourself yaklaşımının kentsel alanlarda var olma durumunun belirlenmesi gerekli görülmüş ve gerekliliği tanımlayan problem cümlesi ise “Do it Yourself yaklaşımının kentsel alanda varlığı söz konusu mu” olarak belirlenmiştir. Problem cümlesine bağlı olarak alt problemler;

- Müşterek mekanların tasarımı ve kent sakinlerinin durumu,
- Yeni şehircilik akımı olarak kendin yap uygulamaları,
- Kendin Yap Uygulamalarının sınırlarının nasıldır, şeklinde kurgulanmıştır.

Do-it Yourself yaklaşımı derinlemesine ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan bir olgu olarak tanımlanabilir. Do it Yourself yaklaşımı ve bu yaklaşımın ortaya koyduğu problemlere odaklanılarak konunun ana hatları çizilmiştir.

Kentsel alanlarda tespit edilen DIY uygulamaları anlamlandırılmış ve yorumlanmıştır. Araştırma yönteminde izlenen yol, veri toplama desenlerinden fenomenolojik yaklaşım diğer bir ifadeyle olgu bilim analizi yaklaşımı kullanılarak kentsel alanlar üzerinden DIY görsel yaklaşımlarının alt problemler sınırları dahilinde örneklendirilerek açıklanması şeklinde kurgulanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışmanın yönteminde ortaya çıkan bileşenler

Müşterek mekanların tasarımı ve kent sakinlerinin durumunun değerlendirilmesi kapsamında; öncelikle kendin yap kentleşmesinin hem uygulayıcısı hem de faydalanıcısı olarak kent sakinleri ve kent sakinlerini bu müdahalelere iten itici gücü ve nihai uygulamaların kentliler üzerindeki psikolojik etkileri irdelenmiştir. Bir sivil inisiyatif olarak kendin yap şehirciliğinin çıkış nedenleri ve etkileri araştırılmıştır.

Yeni şehircilik akımı olarak kendin yap uygulamaları kapsamında; tüm dünyadaki kendin yap hareketlerinden örnekler verilmiştir. Bu aktivitelerin uygulanış biçimleri kapsamaları ve etki alanları incelenmiştir. Oldukça geniş uygulama alanı bulunan kendin yap şehirciliğinin ortak yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Karmaşanın önlenmesi; kendin yap uygulamalarının sınırlarının nasıl olduğunun belirlenmesi kapsamında; kendin yap uygulamalarının nerede başlayıp nerede bittiğine ilişkin tespitlere yer verilmiştir. Kentlilerin kent planlarına ne ölçüde müdahale edebileceği faydanın hangi noktadan sonra karmaşaya dönebileceği üzerinde durulmuştur.

Konunun ortaya çıkmasını sağlayan belirleyici kavramlar açıklık kazanmış ve Do-it Yourself yaklaşımının varlığı, uygulamanın doğru ya da yanlış olmasından farklı bir durum olarak değerlendirilmiştir. Elde ettiğimiz veriler ile problem konusuna ilişkin ortaya çıkan değerlendirme bundan sonraki yapılacak Do-it yourself yaklaşımlarının kent üzerindeki etkisinin araştırılmasında öncü bilgi kaynakları oluşturması ve peyzaj mimarlığı perspektifinde yeni bir pencere açılması öngörülmektedir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Kendin yap kentleşmesine gerek bireysel ölçekte gerekse grup ölçeğinde hemen hemen her kentte rastlamak mümkündür. Kent sakinlerinin kentsel yaşam alanlarına müdahalesi şeklinde gerçekleşen kendin yap kentleşmesinin çıkış noktası ve uygulama biçimleri her kentte farklı olmasına rağmen amaç ve motivasyon oldukça benzerdir. Kentlilerin günlük ihtiyaçları doğrultusunda gelişen ya da estetik duygusunu ortaya çıkardığı müdahaleler her ne kadar belli bir disiplin dahilinde gerçekleşirse de çıkış noktalarının benzer oluşu ve benzer beklentileri karşılması ile sınıflandırılmaya tabi tutulması mümkündür.

3.1. Müşterek Mekanların Tasarımı ve Kent Sakinleri

Kentlerdeki gündelik yaşam, her geçen gün yeni alışkanlıklar ve uygulamalara neden olan deneyimlere zemin teşkil etmektedir (Andres, 2013). Özellikle mahalleler otoritenin ve baskın kültürün ihmal ettiği alanlara müdahale edilen alanlardır. Vatandaşların şehir planlamasına müdahale dürtüsünün arkasında kentle bütünleşme ve kent için harekete geçme arzusu vardır (Cloutier, Papin, & Bizier, 2018). Gelişmiş kentlerdeki kendin yap aktivistlerinin hedefleri kentlerin ihmal edilmiş noktalarıdır. Bu hem hedefteki kentsel yaşam için hem de aktivistler için bir uyum ve eğitim sürecini başlatmaktadır. Pek çok farklı isimle anılan bir aksiyon olan kendin yap hareketinin kesin tanımının ve teorisinin olmayan bir kavram oluşu aktivitenin dinamik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Zira bu hareket son derece özgür ve herhangi bir tanımın sınırlarına sığmayacak kadar geniş ve değişkenlik arz eden yapıya sahiptir. İçerisine grafitiler ve kaykay parkurları gibi geniş alanların tasarımı olduğu gibi, belli grupların protestolarını içeren eylemler de girmektedir. Ancak şu gerçek de unutulmamalıdır ki; kendin yap kentleşmesi büyük oranda yerel yönetimlerin resmi faaliyetlerini taklit etmeye ve güçlendirmeye dayanmaktadır (Finn, 2014).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi kendin yap hareketinin içine pek çok aktiviteyi dahil edebiliriz. Ancak bu hareketin en belirgin karakteristik özellikleri, gönüllü gruplar tarafından genellikle küçük çaplı ve dar bütçeli oluşlarıdır. İkinci olarak da çoğunun işlevsel amaçlı ve yerel yönetimlerin taklidi şeklinde ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Üçüncü temel özellik de bu aktivitelerin uygulayıcısı olduğu gibi bunlardan faydalananın da halk olduğudur (Chase, Crawford, & Kaliski, 2008). Çalışmanın bu bölümünde kamusal alanın kullanıcısı olarak kent sakinlerinin aynı zamanda kendin yap hareketinin uygulayıcısı olduğu ve ihtiyaçların direkt olarak ortaya koyan uygulamalar olduğu irdelenmiştir. Öncelikle kendin yap kentleşmesi bir çözüm olarak yerel yönetimler ya da onların anlaştıkları şirketler tarafından değil, direkt olarak mekânın kullanıcıları tarafından uygulanmaktadır. Tasarımından finansmanına kadar tamamı

kent sakinlerinin ürünüdür. Bu nedenle pek çoğu sanatsal bir içeriğe sahip değildir ve ihtiyaçtan doğan müdahalelerdir. Dolayısıyla yapılan tüm müdahaleler işlevseldir. Öyle ki zaman zaman yerel yönetimler tarafından resmi versiyonları devreye alınmak zorunda kalınmaktadır. Bu nedenle de yapılan her müdahale yine müdahale eden halk tarafından kullanılmaktadır ve kamuya herhangi bir maliyeti de yoktur. Bilinçli ya da bilinçsiz kendin yap hareketinin altında yatan itici güç kentliler tarafından kullanıcı dostu bir kent yaratma çabasıdır (Finn, 2014).

Kent sakinlerinin müşterek mekanlarda geçirdiği zamana dair iyileştirme girişimleri çok farklı ölçeklerde (konut, mahalle, kentin bütünü vs.) gerçekleşmektedir. Bu durumun planlı ve anlık etkileşim olarak iki farklı süreçte gözlenmesi mümkündür. Bu süreçler; mevcut mekanın insan davranışları üzerinde etki ederek uyumlandırması veya insanın kültür, alışkanlıklar ve deneyimi ile mekanı yeniden kurgulayarak kendi ihtiyaçlarına göre uyumlandırmasıdır. (Rapoport, 1982) Müşterek mekanları yalnızca kamuya açık ortak kullanım alanları olarak ifade etmek yeterli değildir. “Kamusal alan” tanımı tıpkı kamuoyu gibi kolektivite ve biçimlendirici özelliği bulunmaktadır. Bu özellikler akılcılık ve eleştirel düşünce ile yoğrulmuş demokratik örgütlenmenin bir ürünüdür (Habermas, 2018). Günümüzde her geçen yıl sayısı artan metropoller, kentsel doku ve süreçlerin birbiri ile girintili bir şekilde kümelenmiş halidir. Kentlerdeki ortak alanların kavranışları herhangi bir nesne, bir değer ya da bir süreç olarak değil toplumsal ilişkilerin cereyan ettiği, devinim halinde ve her an yeniden tasarlanan “kamusal alanlar” olarak nitelemek mümkündür (Harvey, 2013). Kamusal alanlarda kentlilerin kollektif karar alma ve eyleme geçme davranışı, mekanın kullanıcıları tarafından sahiplenilmesi, kullanıma uygun olarak değiştirilmesi ve yaşayış tarzına uygun hale getirilmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu şekilde müşterek mekanlar yalnızca fiziki yapıları ile değil sahip olunan müşterek değerler üzerinden de yeniden tasarlanmaktadır (Stavrides, 2018).

Eski kentleşme modelleri, kentin kültürel ve sosyal dokusunu yok sayarak mevcut teknolojik gelişmeler sayesinde kopya ve tepeden inme özellik taşımaktadır. Bu da kentte yaşanan günlük ihtiyaçların ve sorunların çözümü noktasında etkili olmamaktadır. Dolayısıyla son dönemde kentleşme ile ilgili yeni anlayışlara ve yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Kentin planlı ve sağlıklı gelişimi ile ilgili çok fazla teori ortaya atılmakla birlikte, standart modeller yerine kentin katılımcı ve kapsayıcı bir anlayışla özgün bir sistem olarak ele alınması gerekmektedir. Kent planlamasındaki yeni akımlar, kentin sosyal ve ekonomik sorunlarının müşterek mekanlarda tıkanmalara neden olduğunu ve klasik şehir planlamasının bu tıkanıklıkları ortadan kaldırmada yetersiz kaldığını ileri sürmektedir. Sonuç olarak oluşan tıkanıklıklar kent yaşamında pek çok sorunun da nedeni olarak görülmektedir (Başdoğan & Kızıllıkan, 2020). Kentleşme kaynaklı sorunların çözümü için gerekli bakış açısı; sürdürülebilir, anlamlı ve kültürel dokuya sahip çıkan planlama anlayışının geliştirilmesi gerektiğidir. Bu da kent sakinlerinin kentin tasarım sürecine birebir dahil olması ve aktif rol alması anlayışını geliştirmiştir. Bu nedenle planlamacılar mevzuat kaynaklı sınırlamalar, yetersiz bilgi, ekonomik kısıtlar ve yöresel farklılıkların göz önünde bulundurulduğu bütüncül bir bakış açısı ile ele alınmış planlama stratejileri geliştirmeyi hedeflemektedir. Bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri mekana olan müdahaleleri, yerleşik hayata geçişle birlikte başlamıştır. Yaşadığımız bu dönemde de kentleşmenin ortaya koyduğu kurallara rağmen kısıtlı da olsa devam etmektedir. Esasen kendin yap kentleşmesi ile kamusal alana müdahaleler, yapıllı çevredeki aksaklıkların iyileştirilmesini hedeflemektedir. Böylece kent sakinlerinin kendileri ile mekan arasında aidiyet ilişkisi kurmak, mevcut sorunlara dikkat çekmek, mekanın tüm kullanıcıların onayını alarak sosyal sürdürülebilirliği sağlamak şeklinde çıktılar elde edilmektedir (Lefebvre, 2014).

Kendin yap kentleşmesinin örneklerinde, kent sakinlerinin müşterek mekanlarda sorunlara yaratıcı çözümler getirerek, işlevsel, adil ve katılımcı süreçler ortaya koyan çalışmalara odaklandığı görülmektedir. Zira bu hareketin içerisinde sanat, tasarım, mimari, mühendislik ve teknoloji harmanlanarak kent için kentliler tarafından ortak çaba ve sürdürülebilir bir ürün ortaya konulmaktadır. Aynı zamanda gerilla kentleşme, pop-up kentleşme, asi kentleşme gibi çok farklı isimlerle de anılan bu hareket geleneksel planlama stratejilerinin teknik ve kurumsal yapısına aktif ve katılımcı bir bakış açısı ile sosyal mekanların yeniden düzenlenmesini hedefleyen kent deneyimleridir (Finn, 2014).

Kendin yap kentleşmesi kentliler için yeni iletişim alanları oluşturulmasına fırsat yaratmaktadır. Ortak akıl ve uzlaşma zemini için uygun ortam yaratması ile kent yaşamının sürdürülebilirliğine katkı sunmaktadır. Müşterek mekanlarda yaşanan sorunların yine kentlilerin müşterek kararları ile eyleme geçmesi sayesinde çözülmesi, başta aidiyet duygusu olmak üzere katılımcı ve kapsayıcı bir yönetimi desteklemeye yardımcı olmaktadır. Sorunların ivedilikle ve yaratıcı bir şekilde çözümü, gerek izinli gerekse izinsiz, mekanın kentliler tarafından sahiplenmesine ve anlam kazanmasına katkı sağlamaktadır.

3. 2. Yeni Şehircilik Akımı Olarak Kendin Yap Uygulamaları

Kendin yap uygulamaları çok çeşitli yöntemlerle gerçekleştirildiğini görmek mümkündür. Sivil inisiyatif olarak kente dair giderilmesi gereken eksiklikler ya da beğenilmeyen kararlar ve üzerinde tam düşünülmemiş uygulamaların düzeltilmesi için direkt kent sakinlerinin müdahalesi ile gerçekleşmektedir. Zaman zaman kötü giden bir durumu vurgulamayı hedeflerken bazen de kısa vadeli de olsa sorunun çözümüne yönelik aksiyon almayı içermektedir.

Kendin yap hareketi bireysel çabalar olduğu gibi grup olarak da gerçekleştirilmektedir. Kitlesel organizasyonlar yavaş yavaş tüm dünyaya yaygınlaşmıştır ve hatta Amerika bu konuda tüm dünyaya öncülük etmektedir. Özellikle 2005 yılında San Francisco'daki Parking Day hareketi, belediye park alanlarının iki saatlik süreyle küçük bir kent parkına dönüştürülmesi ile başlamıştır. Bu aksiyon hızla yayılarak 2011 yılında 6 kıtada, 35 ülkede ve 162 şehirde toplam 975 geçici park oluşması ile sonuçlanmıştır. Parking Day gibi aktiviteler her ne kadar agresif olmaktan uzak olsa da aktivistleri tarafından kentin önceliklerine dikkat çekme amacı taşımaktadır (Parking Day Organization, 2020).

Kamusal alanların kullanımına yönelik beklentiler, eleştiriler ve iyileştirme çalışmalarını işaret etmektedir. Festival ya da oyun tarzı bu aktiviteler çeşitli şekillerde yorumlanmaya açıktır. Ancak kamu otoriteleri için kent yönetiminde ve beklentilerdeki realiteyi görmek için küçük ipuçları barındırmaktadır (Finn, 2014).

Şekil 2'de görüldüğü üzere kent merkezindeki yeşil alanlara yerleştirilen oturma grupları, kentlilerin açık havada zaman geçirme özlemini açıkça göstermektedir. Özellikle 2020 yılında küresel çapta yaşanan Covid-19 pandemisi bu isteği daha da ön plana çıkarmıştır. Kent merkezinde konumlandırılmış konforlu oturma grupları kent sakinlerinin aynı zamanda sosyalleşme mekanı olarak gördükleri yerlerdir.

Şekil 2. Nashville Parking Day (2020)

Şekil 2’de örneklendirilen alan, pandeminin de etkisi ile sosyal mesafe kuralları gözeterek konumlandırılmış kent mobilyaları kent sakinlerinin anlık olarak ihtiyacına yönelik tasarlanmıştır (Parking Day Organization, 2020). Gelişmekte olan ülkeler için kamusal alan kullanımı bir dizi standart protokollere bağlıdır ancak ABD gibi gelişmiş kapitalist ülkelerde Parking Day gibi uygulamalar neredeyse devrim niteliğindedir (Talen, 2015).

Şekil 3. Kentsel alanda mozaik ile yapılan DIY uygulaması

DIY yaklaşımını kentsel parçada hasarlı yapıları estetik çerçevede onarmaya çalışan örneklerden biri de Şekil 3’te görüldüğü gibidir. Sokaktaki çukurların ya da bozuklukların mozaiklerle renk ve düzen kompozisyonu içerisinde onarılması ve estetik anlamda değer kazandırılması bu akımın örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (URL 1).

Kendin yap kentleşmenin bir diğer etkili örneği ise kamusal alanda yürütülen bahçecilik faaliyetidir. Son dönemde sürdürülebilir kentlerin yaratılmasında kilit öneme sahip olduğu sıkça dile getirilen kentsel tarım faaliyetlerinin aynı zamanda bir kendin yap hareketine dönüşmesi son derece dikkat çekici bir aktivitedir. Bu durumda kendin yap bahçeciliğinin birinci amacı kent içerisinde kullanılmayan alanların yeşil alana çevrilmesidir. Esasen dünyanın her yerinde kentteki atıl alanların tarımsal amaçlı kullanılmasına sıkça rastlanmaktadır. Ancak “kendin yap bahçeciliği” kavramı henüz yeni duyulmaya başlamıştır. Kendin yap bahçeciliği, kent sakinlerinin kamusal alanlarda yenebilir bitkiler ve çiçek yetiştirerek kentsel bahçeler oluşturma faaliyetleridir. Kullanılmayan kamusal alanlar ya da bazen özel alanlar izin alınmaksızın yeşil alana dönüştürülmektedir. Özel arazide izinsiz bitki yetiştiriciliği yapıldığı için bazen de “gerilla bahçeciliği” olarak da tanımlanmaktadır. Bu davranışlar esasen kentsel alanları müşterekleştirme çabalarıdır ve kolektif bir bilinçle kamusal alanları kullanımının somut örnekleridir.

Şekil 4’de görüldüğü gibi kamusal alanlarda yenibilir bitki yetiştirme yoluyla yapılan kendin yap bahçeciliği bazen alanların kent bahçivanları tarafından düzenlenmesi ile bazen de tohum bombaları ile rastgele olarak gerçekleşmektedir (Görgün & Kaya, 2020).

Şekil 4. Gerilla Bahçeciliği

Esasen gündelik yaşamda kentsel mekanlarda aksiyona dönüşmemiş oldukça fazla kendin yap hareketi görmemiz mümkündür. Bunların başında sokak sağıklaştırma çalışmaları gelmektedir. Gerek yerel yönetimler gerekse bireysel ve grup hareketi ile sokakların estetik ve görsel düzenlemelerin tamamı birer kendin yap eylemi olarak kabul edilebilmektedir. Cadde üzerindeki binaların aynı renge boyanması, balkonların çiçeklendirilmesi ya da kentliler tarafından yola koyulan bir yön levhası kendin yap hareketinin örneğidir.

Sokaklar içinde yaşayan sakinleri için bir muhafaza alanıdır. Bu nedenle iyi kapatılan bir cadde kullanıcılarına güvenlik hissi yaratmaktadır. Böylece fiziksel aktiviteler için ortam oluşturmaktadır. Muhafaza anlayışı sokak tasarımlarında birinci önceliktir ve kent yaşamında konfor simgesi olarak tercih edilmektedir. Kesintisiz bir bina cephesinin yarattığı kapalı alan algısı düzenli ve canlı bir sokak manzarası yaratmaktadır (Sağlık, Reyhan, & Sağlık, 2021).

Kesintisiz bina cepheleri sokaklarda duvar görevi görerek güvenlik hissini arttırmaktadır (Şekil 5). Şekilde aynı zamanda cephe düzeninin sağlanması için klimaların belli bir düzen dahilinde monte edildiği de görülmektedir. Bu durum bilinçli bir şekilde uygulanan kendin yap aktivitesi değil fakat görsel kaliteyi sağlamak adına kullanıcıların inisiyatifi olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 5. Kesintisiz bina cephesi

Sokak görüntüleri kentte yaşayan insanların davranış biçimlerinden doğrudan etkilenen ve dolayısıyla doğrudan etkileyen özelliğe sahiptir. Esasen sokak manzaraları en fazla çeşitlilik gösteren ve dağıtılmış alanlar olup kentsel yaşanabilirlik üzerinde son derece etkilidir. Dolayısıyla sokak sakinlerinin refahı ve yaşam tarzı üzerinde derin bir etkiye sahiptir (Sağlık, Reyhan, & Sağlık, 2021).

Şekil 6'da ise yeşil alanların kent sakinleri tarafından kullanımı görülmektedir. Gerek ticari amaçla gerekse bina sakinlerinin sosyalleşme alanı olarak kullanılan yeşil alanlar sokak salonları görevi görmektedir. Kent yaşamında az bulunan doğal ortamların değerlendirilmesi adına yerleştirilen masa ve oturma gurupları işlevsel olarak da kent sakinlerinin sosyalleşme ihtiyacına cevap vermektedir.

Şekil 6. Yeşil alanların kullanımı

Son dönemde oldukça sık rastlanan kendin yap hareketlerinden bir tanesi de ağaç giydirme projeleridir. Birçoğunu yerel yönetimler ve kent konseylerinin desteği ile gerçekleşen projeleri ağırlıklı olarak kadınlar sahiplenmektedir. Belediyenin uyguladığı peyzaj

çalışmasının dışında tamamen kent sakinleri tarafından örülen motiflerin ağaçlara giydirilmesi şeklinde uygulanmaktadır.

Şekil 7’de kentteki sosyal alanın (kafe, çay bahçesi vs.) yakınlarındaki bir ağaç eli işi motiflerle giydirilerek görsel bir etki yaratılmıştır. Bu etki kent sakinlerinin estetik algısını ortaya çıkaran güncel bir kendin yap hareketine örnek oluşturmaktadır.

Şekil 7. Ağaç Giydirme

Görsellerle desteklenen örneklerin kendin yap hareketi ile düşünülmeden oluştuğu açıktır. Bu da ister bilinçli isterse de rastgele olsun kamusal alanlara kent sakinlerinin müdahalesini rahatlıkla görebildiğimizi göstermektedir. Bu durum eksik olan bir işlevi yerine getirmesinin ya da sonradan ortaya çıkan bir ihtiyacın giderilmesinin örnekleridir. Kendin yap kentleşmesi kent yaşamının içinde zaten mevcuttur. Ancak son dönemde artan kentleşme sorunları bu davranışın kolektif bir bilinçle gerçekleşmesine neden olmaktadır (Talen, 2015).

3.3. Karmaşanın Önlenmesi; Kendin Yap Uygulamalarının Sınırları

Kent ortamında duvarlara resmedilen grafitlerden siyasi organizasyonlara kadar her türlü izinsiz aktiviteye rastlamak mümkündür. Esasen bu tarz davranışlar kent yaşamının ortak özelliklerindedir ve dünyadaki tüm ülkelerde görülmektedir. Son yıllarda yaygınlaşmaya başlayan “kendin yap kentleşmesi” formunda otoritelerin dikkatini çekmektedir. Yukarıda bu hareketin anlamı, kimin yaptığı, gücü ve sorumlulukları gibi konulara açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Ancak yine belirtmekte fayda var ki; bu eylemler çok çeşitlilik göstermektedir ve buna bağlı olarak amaçları, biçimleri ve içerikleri de farklılık göstermektedir. Bu çalışmada ele alınan örnekler her ne kadar izinsiz de olsa anonim ve yerleştirilmiş olmalarından kaynaklı önemli katkı sağlama potansiyeli olan uygulamalardır. Ancak başta ABD olmak üzere ileri kapitalist ülkelerde kendin yap hareketleri zaman zaman direniş eylemleri ve vandalizmin sınırlarına varmaktadır. Kentsel alanlara müdahalenin kent yaşamını tepeden inme yaklaşımlarla yönetmek yerine katılımcılığı ve kapsayıcılığı desteklediği açıktır. Ancak bu desteğin nerede başladığı ve nerede bitmek zorunda olduğu çok açık bir kavram değildir (Douglas, 2011).

Yaygın ve kontrolsüz kendin yap kentleşmesi şehirciliğini tamamen basit ve zararsız müdahaleler olarak görmek de doğru değildir. Uygulanışı nedeniyle geleneksel planlama ve kent yönetimlerine meydan okuyan bir tarzı bulunmaktadır. Açıkça belirtmek gerekir ki; kendin yap müdahaleleri, basitçe mahalle sakinlerinin karşılanmamış istekleri ya da kentlerin mali sıkıntılarından dolayı aksayan işlere vatandaşların desteği değildir. Kendin yap hareketi bir noktaya kadar yaratıcı, estetik veya işlevsellikten yoksun olduğu düşünülen bir kent planının statükosuna yapılan yumuşak da olsa bir isyandır. Bu durumda sorulacak en önemli soru halk hizmetleri kendi yapma yeteneğine ve kapasitesine sahipse neden yetkili ve diplomalı planlılara ihtiyaç duyulmaktadır? Uygulanan planların tamamen kötü ve halkın arzu etmediği koşullar doğurduğu düşünülüyorsa, kent yaşamındaki planlama faaliyetlerini tamamen halkın eline mi bırakmak gerekiyor. Kuşkusuz bu pek olası bir durum değildir (Finn, 2014).

Pek çok şehirde kendin yap müdahalelerinin kontrolden çıktığına ve olayların uç noktaya taşındığı görülmüştür. Her ne kadar kent için önemli sorunlara dikkat çekseler de nerede kontrolden çıkacağını öngörmek zaman zaman mümkün olmayabilmektedir. Ayrıca prensip olarak kamusal alan tasarımının ve altyapının programlanmasının devamlı surette kendin yap müdahaleleri ile yürütülecekse şehirlerin neden planlamacılara ve tasarımcılara ihtiyacı olsun? Ayrıca karşılaşılabilecek her sorunu çözecek teknik donanıma sahip ve çalışmaya istekli kendin yap gönüllüsü bulabilmek mümkün mü? Şüphesiz bu tarz sorular çoğaltılabilmesi mümkündür ve ortaya çıkan düzensizlik büyük karmaşaya neden olacaktır. (Finn, 2014) Kurumsallaşmış planların dışında kalan bireysel çabalar takdir edilmesi gereken faaliyetlerdir. Ancak kendin yap şehirciliği en azından gelinen noktada henüz normatif bir yapıya sahip değildir. Yukarıdan aşağıya uygulanan master planların toptan reddedilip aşağıdan yukarı hükümet dışı yaklaşımlarla teknik ve estetik standartların belirlenmesi insanlığın yüzyıllardır üzerinde çalıştığı bilimsel bilginin nesnelliği iddiasından oldukça uzaklaşmak anlamına gelecektir. Zira kendin yap hareketi ilham alınacak bir müdahale olmasına rağmen, henüz kent sakinlerinin doğaçlama ve basit el becerilerinin ürünü olmaktan ileri gidememiştir (Chase, Crawford, & Kaliski, 2008).

Kendin yap müdahalelerinin bir diğer zorluğu ise yapılan eylemlerdeki coşkunun her mahalle veya semtte eşit ölçüde ve sürdürülebilirlikte olmayışıdır. Aynı zamanda bu uygulamalar mahalle sakinleri arasında eşitsizliğe de yol açma riski taşımaktadır. Örneğin düşük gelirli mahallelerde kendin yap uygulamalarına izin vermek, mahallenin ihtiyaç duyduğu kolaylıkları ve iyileştirmeleri sağlamakla birlikte mahalle sakinleri arasında ayrışmaya da neden olabilmektedir. Kendin yap uygulayıcılarının diğer sakinlere göre üstün duruma gelmesi ve çeşitli çatışmalar yaşanması mümkündür (Hackword, 2007). Tüm bunlara ek olarak estetik ve güvenlik konusunda da kendin yap hareketi ile ilgili soru işaretleri bulunmaktadır. Mahalle sakinlerinin kültürel farklılıkları dahi kendin yap uygulamalarında fikir ayrılıklarına ve çatışmalara yol açma potansiyeli taşımaktadır.

Kentlerdeki kabul edilebilir düzeydeki kendin yap faaliyetleri, planlama denetiminin meşruluğu altında gerçekleştirilmelidir. Kentin kamusal alanlarının yönetimindeki etkisi ve sosyal adalet konusu iyice araştırılmaya ve müzakere edilmeye muhtaçtır. Net bir şekilde söylenebilir ki; kendin yap şehirciliği adı altında önerilen mantıksal çözümlerin potansiyel faydayı karmaşıklaştırmayan ve kent içinde daha karmaşık dinamikler yaratmayacak özellikte olması gerekmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde uygulanan kendin yap kentleşmesi, geçmişteki kent oluşumlarının çağdaş bir yansıması olarak görülmektedir. Sanayi devriminden itibaren kentlerde başlayan yoğun hareketliliğe tepki olarak geliştiren müdahaleler zamanla meşrulaşmış ve çağdaş kentleşme pratiklerine dahil edilmiştir. Küçük çabalar kapsamlı gelişim vizyonlarına dahil edilerek kentsel reform hareketlerinin bir parçası olmuştur. Netice itibarıyla o döneme damga vuran çabalar her ne kadar münferit olsa da şehir savunucusu olan profesyonellerin çıktılarında ve çağdaş kentleşmenin bir parçası olarak kent yönetimleri ile bütünleşmiştir. Esasen kent profesyonellerine göre; mahallelilerin gündelik ve küçük dünyasını güzelleştirmek üzere büyük ölçekli reformlar doğurması kabul edilebilir bir önerme değildir. Kendin yap savunucularının sorumlulukları söz konusu işlerin belediye görevlerine dahil olması ile zaten ortadan kalkacaktır. Ancak kentin dinamik yapısı zamanın ve şartların gelişimine göre kentin ve kentlilerin de ihtiyaçlarını değiştirecektir. Her dönem ve devirde geleneksel planlamanın sınırlarının dışında hareket eden güncel bir yaklaşıma ihtiyaç duyulacaktır. Fikrimizce devrim niteliğinde olan, kendin yap faaliyetlerinin çıktılarını değil bu faaliyetlerin varlığının kentsel yaşamın vazgeçilmezi olduğu gerçektir.

Kendin yap kentleşmesinin uygulanması ile ilgili şüphesiz pek çok soru işareti mevcuttur. Öncelikle kamu otoriteleri kontrolünde gerçekleşen her aktivite hedeflediği canlılığı ve kent sakinlerinin ruhunu yansıtır yansıtmayacağıdır. Bir diğer soru işareti de uygulanan her müdahalenin küçük ölçekli bir değişimden daha büyük bir çıktı üretmesinin beklenmeyeceğidir. Kent gibi karmaşık bir sistemin değişimi ve gelişiminin tek bir grup ve bu grubun faaliyetlerinden beklenmesi mümkün değildir. Yapılan faaliyetlerin kentsel örüntüye olan etkisi ve diğer grupların katılımı sonucunda kalıcı ya da geçici olacağı anlaşılmaktadır. Mahallelerdeki okullar kütüphaneler ya da parklar ve bunların aralarındaki ilişki kentin bütününe tanımlamakta ilk adım olarak görülmektedir. Kendin yap şehircilik uygulamaları bu alanlara küçük müdahalelerle kendini gösterebilir. Ancak buradaki iyileştirmelerin genele yayılması kent örüntüsünü takip edilmesi ile mümkün olacaktır. Kent planlarının yukarıdan aşağıya uygulamasının durağanlığının karşısında kendin yap uygulamalarındaki dinamik yaklaşım arasında dengenin kurulması bu uygulamaların iyileştirici potansiyelini ortaya çıkaran ana unsur olacaktır.

Sonuç olarak; kendin yap uygulamaları kent yaşamının bütüncül yapısı içinde detayların ve yerel farklılıkların ele alınması anlamına gelmektedir. Genel politikaların kent yaşamının tüm girinti ve çıkıntılarını giydirilmesini beklemek rasyonel bir yaklaşım değildir. Kendin yap kentleşmesinin iyileştirici potansiyelini ortaya çıkarmanın öncelikli koşulu kent yaşamındaki müzakereci yaklaşım ve uzlaşma zeminini tesis etmektir.

Kentsel çalışma kapsamında küçük ölçeklerde DIY görsel yaklaşımlarının doğru sınırlar içerisinde uygulanabilirliğini ilerleyen zamanlarda kentlinin sürece dahil edildiği çalışmalarda görmek mümkün olacaktır. Do-it Yourself yaklaşımlarında elde edilen verilerin içine gömülü olan kuramı ortaya çıkarmak ve bu anahtar kelimelerin kullanıldığı araştırmalarda yeni kavramlar ve kuramlara ulaşmayı amaçlayan çalışmalara altlık oluşturmak çalışmadan beklenen akademik ve pratik faydalar olarak değerlendirilmiştir.

YAZAR KATKILARI

Elif Sağlık: Çalışma konusunun seçilmesi, çalışmanın yürütülmesi, makale taslağının hazırlanması, istatistiksel analizlerin yapılması, verilerin yorumlanması, sonuçların tartışılması aşamalarına katkı sunmuştur. **Şeyda Nur Reyhan:** Çalışmanın yürütülmesi, verilerin yorumlanması ve makale taslağının hazırlanmasında katkı sunmuştur.

FİNANSAL DESTEK BEYANI

Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKLAR

- Alpaydın, Y. (2020, Mart 27). *Kendin Yap” Kentleşme Hareketi ve Kentsel Aidiyet*. Retrieved from Türkiye Tasarım Vakfı: <https://turkiyetasarimvakfi.org/tr/blog/6-kendin-yap-kentlesme-hareketi-ve-kentsel-aidiyet>
- Andres, L. (2013). Farklı mekanlar, güç hiyerarşisi ve işbirlikçi planlama: mekanları şekillendirme ve yapmada geçici. *Kentsel çalışmalar*, pp. 759-775.
- Başdoğan, S., & Kızıllıkan, G. (2020). Müşterek Mekanlarda Kendin-Yap Şehirciliği. *Mimarlık Tasarım Kültür Sanat Dergisi*.
- Chase, J., Crawford, M., & Kaliski, J. (2008). *Gündelik Şehircilik*. New York: Monacelli.
- Cloutier, G., Papin, M., & Bizier, C. (2018). Kendin Yap (DIY) adaptasyonu: İklim değişikliğini kentsel ölçekte ele. *Şehirler*, pp. 284-291.
- Douglas, G. (2011). Yetkisiz, Yaratıcı Katkılarla Şehri 'İyileştirmek'. *Kendin Yap Kentsel Tasarım*.
- Fabian,, L., & Samson, K. (2016). *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability* 9, p. 166.
- Finn, D. (2014). DIY Urbanism: Implications For Cities. *Journal of Urbanism*, pp. 381-398.
- Görgün, E., & Kaya, İ. (2020). Kamusal Mekânda Kendin Yap Bahçeciliği: İzmir'de Öğrenci Atölyesi Deneyimi. *İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi*, pp. 28-41.
- Habermas, J. (2018). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hackword, J. (2007). *Neoliberal Şehir: Amerikan Şehirciliğinde Yönetişim ideoloji ve Kalkınma*. Cornell University Press .
- Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Öcal, G., & Erkut, G. (2019). Kent Hakkı ve Katılımcılık Bağlamında Kendin Yap Kentleşme:.. *Planlama Dergisi*, pp. 115-127.

- Parking Day Organization. (2020). *Parking Day*. Retrieved from Parking Day: <https://www.myparkingday.org/>
- Rapoport, A. (1982). *The Meaning of the Built Environment*. Clifornia: Sage Publications.
- Rossi, A. (2006). *Şehrin Mimarisi*. İstanbul: Kanat kitap.
- Sağlık, A., Reyhan, Ş., & Sağlık, E. (2021). Sokaka Sağlıklaştırması Rize Atatürk Caddesi Örneği. *Peyzaj Mimarlığında Güncel Çalışmalar*, pp. 103-129.
- Stavrides, S. (2018). *Müşterek Mekân: Müşterekler Olarak Şehir*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Talen, E. (2015). Kendin Yap Şehircilik: Bir Tarih -. *Planlama Tarihi Dergisi*, pp. 1-21.
- URL 1. <https://www.ememem-flacking.net/homeenglishversion> Erişim tarihi: 20.11.2022.

Copyright: © 2022 by the author. Licensee ArtGRID, Türkiye. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).